

Recenzija/1.19

Saša Poljak

ŠEGE NA PIVŠKEM: PRAZNIČNI ČASI IN PRAZNOVANJA V KOLEDARSKEM LETU

Od oktobra 2003 je slovenska etnologija bogatejša za novo monografijo Šege na Pivškem: Praznični časi in praznovanja v koledarskem letu, katere avtorica je kustosinja-etnologinja Notranjskega muzeja Magda Peršič.

Monografijo o šegah in praznovanjih v Pivški kotlini poleg Predgovora ter uvoda in zaključka, ki ju je avtorica poimenovala s pivškimi rekli (»Je treba zalit« in Namesto konca ali »Ena kakuš je pala«), sestavljata dve poglavji: obširnejše Koledarske šege v prazničnih časih, v katerem predstavi fenomenologijo šeg v koledarskem letu, in poglavje Spomini živijo, v katerem obravnava praznovanja pod Avstrijo, Italijo, v Titovi Jugoslaviji in v Sloveniji. Knjiga je opremljena z opombami, s sezname pripovedovalcev, virov slikovnega gradiva, pisnih virov in literature, s stvarnim kazalom ter z angleškim povzetkom in slovensko-angleškim slovarčkom manj znanih izrazov.

Kot Magda Peršič navaja v Predgovoru, je bil njen namen, da zbrano gradivo razumljivo in poljudno predstavi širšemu krogu bralcev. Delo temelji na opisih pojavnosti šeg, pri čemer skuša s primerjavo in z analizo ugotoviti tudi prvotni pomen nekaterih posameznih šeg in še danes razvidne razvojne plasti. Avtorica je šege umestila v praznovanja do današnjih dni in tako pokazala na njihovo pomembnost v življenju tako posameznika kot skupnosti.

V uvodu z naslovom »Je treba zalit« avtorica kritično pretrese dosedanja spoznanja in teorije o šegah in navadah. Navede različne definicije šeg, vrsto šeg, opredeljuje razmerja med tradicijo in inovacijo ter obravnava ustreznost posameznih izrazov za šego in navado. Opozori tudi na preozko klasifikacijo šeg glede na njihovo funkcijo in svojo kritiko še podrobneje utemelji v nadaljevanju svojega dela, saj na različnih primerih dokazuje, da šeg zaradi njihove pestre vsebine navadno ni mogoče razvrstiti v eno samo kategorijo.

V poglavju o Koledarskih šegah v prazničnih časih avtorica kronološko obravnava šege med letom, pri čemer pri posameznih šegah opozarja na njihove predkrščanske sestavine, preoblikovane s krščansko vsebino, na večinoma izumrle šege, povezane z nekdanjo družbeno ureditvijo in sistemi, in na »moderne« šege, ki se pojavljajo danes. Monografija v tem sledi nekaterim novejšim delom o šegah in navadah, ki v obravnavo ne vključujejo le šeg kmečkega okolja in ne iščejo nekakšnih starodavnih sestavin, temveč se osredotočajo tudi na

transformacijo šeg in navad in jih kritično obravnavajo v njihovi sodobni pojavnosti, najsi gre za folklorizem ali ne. Poglavje je razdeljeno na podpoglavja, in sicer glede na nekoliko nevsakdanja poimenovanja določenih časovnih obdobij med letom. Magda Peršič obravnava pustne šege in navade v norem času, v podpoglavju o postnem času pa analizira šege na različne postne dneve, na dan žena, dan štiridesetih mučencev, gregorjevo, jožefovo, materinski dan in prvi april. V nadaljevanju obravnava šege na veliko noč, med šegami v pomladnem času pa se osredotoča na praznovanja na jurjevo, markovo, dan upora proti okupatorju, prvi maj, obravnava šmarnice in šege na florjano. Med šegami v prošnjem in za(obljubljenem) času analizira različne procesije, žegnanja in romanja, pa tudi šege na križevo, binkošti, telovo, na dan sv. Antona Padovanskega in na vidovo. Med šegami v kresnem času obravnava tiste na šentjanževo in na dan slovenske državnosti. V podpoglavju Žegnanja in poletne veselice avtorica obravnava sejme, žegnanja in plese, posebno pozornost pa posveča tudi novodobnim žegnanjem, folklornim, turističnim in športnim prireditvam, praznikom občinskih in krajevnih skupnosti, ljudskim kulturnim prireditvam, veselicam z glasbeno zabavnim programom ter celo medicinskim prireditvam in lepotnim tekmovanjem. Analizira šege v času pasjih dni - to so šege in navade v času najhujše poletne vročine - posebej pa še na dneve sv. Krištofa, Marije Snežne in na veliki šmaren. Šege od velikega do malega šmarna, še posebno na jernejevo in na mali šmaren, obravnava v podpoglavju o najlepšem času, med praznovanji v zahvalnem času pa se osredotoča na šege na mihaelovo, lukovo in na dan reformacije. V podpoglavjih o volčjem času omenja nove šege na noč čarovnic, šege na dan mrtvih, na martinovo in andrejevo; o adventnem času šege na barbarino, lucijino, na dan Marijinega brezmadežnega spočetja, na tomaževo in miklavževo; o božično-novoletnem času pa šege in navade na božič, štefanovo oz. dan samostojnosti, na god sv. Janeza Evangelista, dan nedolžnih otrok, na staro in novo leto, dan sv. treh kraljev, god sv. Antona Puščavnika, svečnico, blaževo, Prešernov dan in na valentinovo.

V poglavju Spomini živijo avtorica historično obravnava šege in navade v različnih zgodovinskih obdobjih, povezanih z državami, v katerih smo živeli Slovenci: pod Avstrijo, Italijo, v Titovi Jugoslaviji in v samostojni Sloveniji. Kot ugotavlja, so bila praznovanja v Avstro-Ogrski povezana z vero in rojstnimi dnevi cesarske družine, pa tudi s političnimi in z vojaškimi obletnicami ali s spominskimi dnevi, s prepovedanim in taborskim gibanjem ter z društvenim življenjem. Pod Italijo so na obravnavanem območju poleg verskih praznikov uvedli tudi praznovanja italijanskih državnih, narodnih in lokalnih praznikov, poleg tega pa so Pivčani praznovali še različne obletnice društev, sodelovali na športnih prireditvah, spremljali obiske visokih državnih funkcionarjev, med 2. svetovno vojno pa so se radi shajali na mitingih. V Titovi Jugoslaviji so bila (po večdnevem praznovanju osvoboditve) najpomembnejša praznovanja partizanske obletnice, manj transparentno pa so ljudje začeli praznovati verske praznike. Pomembni so bili tudi obiski domačih in tujih državnikov v Postojnski jami, od socialističnih praznikov pa dan mladosti, dan republike, nekoliko manj dan borca, dan vstaje slovenskega naroda, dan JLA in dan zmage. V povojnem času so šege sestavljale tudi žalne in spomske slovesnosti (kot največji praznični dogodek avtorica

izpostavlja Titovo smrt), seveda pa tudi društvene obletnice in mladinske javne manifestacije. V Sloveniji so bile, kot ugotavlja Magda Peršič, v začetku 90. let praznovanja »okrnjena zaradi ideološke preživelosti jugoslovanskih praznikov in uzakonjanja novih praznikov države Slovenije«. Prva praznovanja so bila povezana s slovensko osamosvojitvijo, poleg državnih, narodnih in verskih obletnic in praznovanj, obiskov pomembnih oseb ter odkritij spomenikov pa so se začela uveljavljati sodobna (folklorizirana) praznovanja s prikazom ugledališčenih šeg in navad, verska praznovanja in predstavljanje lokalnih posebnosti.

V zaključku (Namesto konca ali »Ena kakuš je pala«) Magda Peršič poudari pomen in univerzalnost šeg, njihovo vlogo v družbi, razčlenjuje njihovo pojavnost v različnih družbenih oblikah, ocenjuje uporabnost posameznih metod za obravnavo šeg in ugotavlja, da raziskovalci danes potrebujemo nove metodološke prijeme in modele za klasifikacijo strukturnih prvin šeg. Avtorica je analizirala, v katerih šegah, ki izvirajo iz kmečke tradicije, so najbolj ohranjene poganske prvine, v katerih meščanski elementi šeg industrijske družbe, za današnje pojavne oblike šeg pa ugotavlja, da v mestno okolje prevzemajo kmečke sestavine, ki se folklorizirajo. Povzema tudi vsebino poglavja Spomini živijo, pri čemer kritično ocenjuje poseganje državne oblasti v praznovanja, da bi po svojih merilih preoblikovala zgodovinsko zavest. Hkrati ugotavlja, da so nekateri ideološki prazniki prevzeli vlogo nekdanjih kmečkih letnih praznikov in določali ritem življenja na podeželju.

Monografija Šege na Pivškem ima več odlik. Prvič, omejena je na geografsko zaokroženo območje, na Pivško kotlino, s čimer se avtorica izogne pretiranemu posploševanju in pretiranemu iskanju slovenske identitete šeg in navad. S skupnimi značilnostmi šeg in navad Pivške kotline, hkrati pa s krajevnimi različicami praznovanj avtorica prikaže specifičen značaj tega območja, kar je še posebno dobrodošlo za izdelavo strategije turističnega razvoja, ki se osredotoča na enkratno, zanimivo, nenavadno, na tisto, kar to območje loči od drugih slovenskih pokrajin in ni značilno za celotno državo. Drugič, avtorica se je zavedala, da šege niso nekaj nespremenljivega, statičnega, ampak je z diahronim in sinhronim pogledom dokazovala, da »... v povezavi med tradicijo in inovacijo vsaka šega v določenem času in prostoru oz. vsakokratni družbeni praksi (dobi) subjektivno vlogo in je zato enkratna«. Tretjič, avtoričino razumevanje šeg in navad je zelo široko; med šege vključuje tudi določena opravila (npr. poljska dela, čiščenje hiše ipd.), kadar so del pomembnih koledarskih, življenjskih in drugih praznikov. To razumevanje sledi prepričanju nekaterih raziskovalcev, ki govorijo o ritualizaciji vsakdanjika, pa tudi obravnavi transformacije šeg in navad. V knjigo je tako vključena tudi analiza folkloriziranih prikazov (večinoma delovnih) šeg in drugih turističnih prireditev. Četrtoč, knjiga je napisana v jeziku, ki ga razume tudi laični bralec, hkrati pa prinaša tehtne metodološke premisleke in raziskovalna spoznanja, zanimiva za strokovno javnost. Poleg tega je delo pregledno, napisano je sistematično, besedilo pa zelo dobro dopolnjuje kar 143 informativnih (črno-belih in barvnih) fotografij, razglednic in preslikav iz pisnih virov. Avtorica se je odločila, da manj pomembne, a zato toliko bolj zanimive podrobnosti vključi v opombe; v nasprotnem primeru bi se kaj lahko zgodilo, da bi preštevilni

podatki zameglili bistvo opisanih šeg in navad. Vsak vedoželjen bralec si tako lahko podrobnosti in zanimivosti (seveda pa tudi navedbe virov) prebere v opombah. Žal pa avtorica pri navedbi vira ne navaja strani, na kateri naj bi bila citirana informacija, kar je v strokovnem/ znanstvenem oziru pomanjkljivost pričujočega dela.

Monografija Šege na Pivškem je prvi celovit prikaz letnih šeg in praznovanj na Pivškem v različnih zgodovinskih obdobjih. Avtorica že v uvodu poudari, da v delu predstavlja le koledarske šege in nekatera praznovanja iz preteklega in polpreteklega obdobja. V skladu s to zamejitvijo raziskovanja so delovne šege in šege življenjskega kroga v knjigi obravnavane le fragmentarno. Avtorica v poglavju Koledarske šege v prazničnem času večinoma analizira že transformirane delovne šege, kot jih prikazujejo na turističnih in folklornih prireditvah, v nasprotju z obravnavo letnih šeg pa se ne pogloblja v nekdanje oblike in pojavnost teh šeg. Nekatero šego življenjskega kroga pa izpostavi pri obeleževanju osebnih praznikov v življenju znanih osebnosti, kot so vladarji, pesniki ipd. (v poglavju Spomini živijo).

Delo Šege na Pivškem je torej kakovostna monografija, zanimiva tako za Pivčane kot za prebivalce drugih območij, saj posredno opozarja na to, da ima vsako geografsko območje svoje posebnosti in da je treba biti pozoren na resnično bogastvo krajevnih različic pojavov. Delo tako pokaže tudi na pomen šeg in navad pri (so)ustvarjanju regionalne in lokalne identitete. Zaradi opisov preteklih in novodobnih praznovanj bo v navdih kulturnim delavcem, turističnim subjektom pa bo v veliko pomoč pri organizaciji prireditev s prikazom lokalnih šeg in navad.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 9. 3. 2004

